

VECHILE PIVNIȚE TÎRGOVIȘTENE

RADU CONSTANTINESCU

Una din particularitățile vechii vieți urbane în perimetrul cetății de scaun de la Tîrgoviște o constituie, încă din cele mai vechi timpuri, trecerea dintr-o mină în alta, indiferent de clădirile ori spațiile agricole de deasupra, a subteranelor cu rost de depozit sau de atelier, ca obiect de tranzacție esențial separată.

O explicație ar putea-o constitui, după părerea noastră, frecvența cutremurelor în regiune, care, chiar de mică intensitate fiind, pricinuiau în vremurile vechi, cînd strămoșii nu deprinseseră încă meșteșugul de a construi trainic, mari pagube clădirilor. O însemnare a scribului Mihail din Tîrgoviște pe un manuscris slavon ne vorbește încă de la 1411 despre astfel de prăbușiri de ziduri în urma unui cutremur.¹ Nu mai vorbim acum de seismele din veacul al XVIII-lea și de marele cutremur din 1802, care au provocat prăbușirea totală a palatului lui Brîcoveanu.

O altă explicație rezidă în dezvoltarea precoce după modelul urban central-european a Tîrgoviștei, de la Mircea și Mihail pînă în vremea lui Neagoe Basarab, cînd aflăm aici, ca și în tîrgurile săsești, un jude urban și un colegiu de 12 pîrgari.² Or, depozitele negustorești fiind ceva obișnuit în condițiile comerțului protecționist de etapă obligatorie, care este orînduit și la Tîrgoviște, loc vechi de vamă și de tîrg, încă din vremea lui Vlad Țepeș³, era inevitabilă construirea pe scară largă a unor pivnițe încăpătoare, menite a adăposti timp îndelungat mărfuri altminteri perisabile.

Nu este așadar de mirare că și în perimetrul vechii curți domnești, ori în imediată apropiere, aflăm din cele mai vechi timpuri astfel de subterane, care impresionează și astăzi.

De asemenea, faptul că cea mai veche copie slavă de drept urban bizantin, în care se reglementează în chip amănunțit modul de construire

---

¹ Muzeul Istoric de Stat din Moscova, fond Slav Sinodal' naja Biblioteka, ms. 55 (35) f. 204 v. Cf. R. CONSTANTINESCU, *Manuscrisele slavo-române ale vechii Biblioteci Sinodale din Moscova*, „Studii” 24 (1971), 1029—1033.

² DRH, B, II, nr. 94.

³ Cf. G. GÜNDISCH, *Cu privire la relațiile lui Vlad Țepeș cu Transilvania în anii 1456—1458*, „Studii”, 16 (1963), 681—696.

a caselor și prăvăliilor, inclusiv beciurile și depozitele subterane, a fost alcătuită în anul 1451 la Tîrgoviște ⁴ este așijderea grăitor.

Primele danii de case în Tîrgoviște sînt din anul 1417, dacă nu chiar mai timpurii, ⁵ iar cea mai veche mărturie privind o tranzacție al cărui obiect era o astfel de pivniță, evaluată împreună cu locul de deasupra la 5000 de aspri, sumă imensă la acea vreme, din timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521). ⁶

Mai toate documentele care ne vorbesc despre astfel de depozite subterane încep a fi alcătuite însă din 1600 înainte, cînd orașul se întinde pînă la zidurile curții domnești. Astfel, marele ban Calotă dă ocine peste ocine pentru o astfel de pivniță ⁷ iar un an mai tîrziu un popă Tudoran, scapă de la moarte pe hicleanul Dragu postelnicul, punînd vorbă de lîngă vodă Mihai Viteazul în schimbul unei pivnițe evaluate la nu mai puțin de 9000 de aspri ⁸. Era vorba de fapt de trei pivnițe de piatră, slujind desigur ca depozit de mărfuri și alimente, pe care Iane fratele Dragului, le va dobîndi îndărăt abia la 1613, cînd se mai potoliseră vremurile ⁹.

În mod obișnuit astfel de beciuri se vînd atunci împreună cu prăvăliile de lemn și chirpici de deasupra, precum cele cinci pivnițe de piatră, adevărate catacombe, cumpărate cu suma fantastică de 50.000 aspri de către marele vistier Necula în 1616 de la un Calotă, poate urmașul celui din vremea lui Neagoe Vodă. ¹⁰

Observăm cu acest prilej că de fiecare dată cei care cumpărau pivnițele erau marii demnitari, legați de curtea domnească, așa cum se petrec lucrurile și în 1623 cînd Cernica, fost mare vornic, vindea mînăstirii Golgota un astfel de beci ¹¹, iar marele logofăt Papa cumpără o altă pivniță și aceasta de piatră, de la popa Nenciul ¹².

Faptul că primii constructori și posesori de beciuri erau preoții bisericii domnești este de altfel plin de tîlc.

Neguțătorii, fie ei cît de bogați, nu se puteau încumeta a cumpăra bolți, vrednice de palatul cu care se învecinau, așa cum de pildă orășeanul Fota va cumpăra pentru 20.000 de bani, doar jumătate din pivniță în 1627 de la preotul bisericii curții, popa Iane. ¹³

Deasupra unei subterane de acestea încăpeau nu mai puțin de patru prăvălii, așa cum arată un document din 1630, ¹⁴ două prăvălii fiind socotite la 1651 a ține în mod obișnuit numai de jumătate de piv-

⁴ Leningrad, Biblioteca Saltykov-Scedrin, ms. F. II. 152.

⁵ DRH, B, I, nr. 39.

⁶ Doc. cit., supra, nota 2.

⁷ DIR, B, s. XVI, vol. VI, nr. 379.

⁸ DIR, B, s. XVII, vol. I, nr. 13—15.

⁹ DIR, B, s. XVII, vol. II, nr. 190.

¹⁰ DIR, B, s. XVII, vol. III, nr. 31.

¹¹ DIR, B, s. XVII, vol. IV, nr. 226.

¹² DIR, B, s. XVII, vol. IV, nr. 291.

¹³ DRH, B, XXI, nr. 220.

¹⁴ DRH, B, XXIII, nr. 96.

niță¹⁵. Aceste beciuri imense aparținuseră toate cîndva preoților bisericii domnești, avînd desigur atunci legătură directă cu reședința parohială.

Logofeții orășenești, oameni cu dare de mîină, ca slujbași ai curții, stăpîneau și ei astfel de hrube, cu rosturi comerciale ori agricole, precum Efrim, Stoica, și Staico — ultimul fiind unul din cei mai de seamă cărturari ai Țirgoviștei veacului XVII.¹⁶

Începînd din 1642, cînd Matei Basarab reface și întregeste curtea voivodală, bolțile domnești se întind pe un perimetru considerabil, fiind lărgite și prelungite, iar coronamentul lor este refăcut și consolidat, pentru a putea susține noile construcții.¹⁷

Pivnițele logofeților și parohilor curții, ca și cele stăpînite de boierii veliți, nu se unesc încă la acea vreme însă cu bolțile subteranelor curții înseși, lucru ce avea să se întîmple abia în vremea lui Brîncoveanu. Deocamdată, în 1644, pe cînd lucrările la noul palat erau în toi, Matei Basarab întărea spătarului Drăghici niște pivnițe părăsite, ce aparținuseră cîndva unui anume Dumitru, lingă beciurile pe care Drăghici le stăpînea deja. Or, acest Drăghici era fiul logofătului Papa, adică cel care cumpărase în 1623 pivnițele preotului de la curtea Domnească.¹⁸

Este așa dar prea cu puțință ca încă de pe atunci să fi început unirea pivnițelor domnești cu a celor dinspre țîrg. Frecvența în anii de înflorire basarabească a curții voivodale (1651—1660) a tranzacțiilor în care beciurile ce se întindeau dedesubtul Uliței Mari pînă în poarta curții fac obiect de vînzări, schimburi și litigii¹⁹, ne îndeamnă a crede că de data aceasta, rostul locurilor de deasupra, mai toate necultivate, dar aflate la ulița mare, juca rolul precumpănitor, cu atît mai mult cu cît îndeobște, prețurile beciurilor sînt de data aceasta scăzute. Primul caz de înstrăinare a unei pivnițe domnești datează din 1653²⁰, Matei Vodă renunțînd, după construirea noilor beciuri din incinta însăși a curții, la una, poate ultima hrubă din afara porților, de care se folosise cîndva domnitorul.

Fără doar și poate, rostul economic al vechilor subterane scăzuse, ori ce puțin ele nu mai puteau fi folosite de neguțătorii, care în condițiile de apăsare fiscală a epocii fuseseră nevoiți să renunțe la vechile lor legături comerciale de sine stătătoare. În lipsa altor bunuri însă, catacombele continuă să reprezinte în continuare obiect de moștenire și tranzacție separată ele dăinuind mai departe, pustii de data aceasta.

¹⁵ G. POTRA, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița, (1418—1800)*, Țirgoviște, 1972, nr. 424.

¹⁶ G. POTRA, nr. 341—342, din anul 1639.

¹⁷ Cf. N. CONSTANTINESCU, *Contribuții arheologice asupra curții domnești din Țirgoviște, (sec. XIV—XVII)*, „Studii și cercetări de istorie veche“, 15 (1964), 228—238.

¹⁸ G. POTRA, nr. 364.

¹⁹ G. POTRA, nr. 424 (pivniță care aparținuse bisericii domnești) 434, 457 și 481.

²⁰ Biblioteca Academiei DCXLV.5 (pivniță domnească). Regest la G. POTRA, nr. 442.

Documente din 1683²¹, 1686²², 1688²³, 1689²⁴ și 1690²⁵, consemnează astfel în continuare, descriindu-le așezarea și înfățișarea, vechile bolți de pe Ulița Mare, cîndva stăpînite de boieri și alți demnitari, părăsite însă și vîndute de urmașii scăpătați.

Magistratura urbană a cetății de scaun avea să preia de aceea, treptat, la finele veacului al XVII-lea, mai toate depozitele subterane de la Ulița Mare, care se concentrează sub Brîncoveanu în mina vornicului de tîrg Pascali (1689—1697)²⁶.

Restaurarea pivnițelor de pe Ulița Mare coincide în timp cu reluarea activității edilitare la curtea domnească, Constantin Brîncoveanu însuși, care în 1692—1697 reconstruiește palatul, cumpărînd o hrubă la 1695²⁷. Documentul arată că este vorba de o pivniță așezată „în oraș“, dar condica de cheltuieli a domniei dovedește că o astfel de hrubă se afla chiar dedesubtul porții principale a curții domnitorului, din care pricină Vodă Brîncoveanu avea s-o astupe în 1696²⁸.

²¹ G. POTRA, nr. 608.

²² G. POTRA, nr. 618 („două pimnițe de piatră, una în curte, alta iase cu girliciu la uliță, care loc iaste lîngă Ulița cea Mare, pe lîngă locul Brînzei, care ni să trage și mie de la moașă-mea Gămătoaie“). Una a fost vîndută în 1693 (POTRA nr. 654), alta schimbată în 1696 (POTRA nr. 680) pe o pivniță a mănăstirii Căldărușani.

²³ POTRA, nr. 626 („pînă în Ulița Buzeștilor... între Gheorghe Logofăt și între Paan postelnic“). Lui Pană postelnic îi dăduse Matei Basarab pivnița amintită mai sus, nota 20.

²⁴ POTRA, nr. 631 („în Ulița cea Mare între Căldărușanul și între popa Radul“. Pivnița era moștenită de la acel Fota pe care-l întîlnim în 1627. „Căldărușanul“ este cel din documentul de la 1651, supra nota 15), 632 („între Căldărușanul și între Matei Grămăticul“ cu descrierea amănunțită a locurilor pustii, desubtul cărora se întindeau pivnițele).

²⁵ POTRA, nr. 635 („pimnița noastră de piatră den Tîrgoviște, cu tot locul cît să va alége și cu un loc de prăvălie alătura cu pimnița ; care loc merge în lung den Ulița cea Mare spre soare apune, pîn- în ulița care merge pre lîngă locul Hrizii banul și pre lîngă acest loc, și în lat, den sus despre pimnița Pîrvului vistiîr ,iar pîn- în uliță, însă jumătate de loc cu pimnița iaste de la socru-mieu Stoica logofăt Brătianul, care l-au fost cumpărat de la mătusa mea Mihalcea, fimeae lui Staico, logofăt“); vezi și documentul citat mai sus nota 16.

²⁶ POTRA, nr. 632 ((vezi(nota 24), 635, (vezi nota 25), 649 (din 1692 : „denaintea bisericii lu Sveti Neculae“), 654 (din 1693, vezi nota 22), 656 (din 1693 ; „o pimniță de piatră boltită în Ulița cea Mare, în mahalaua Sfintei Vineri“), 657 (din 1693, „în Ulița cea Mare, den sus iaste Radul logofăt sin Radul Șufariul și din jos jupîn Gherghe“ ; Radul Șufariul apare în documentul POTRA, nr. 618 pe Ulița Mare, „pre lîngă locul Brînzei“, cf. nota 22), 678—680 din 1696 („o pimniță stricată, surpată și pustie de la Căldărușanul“ ; este cea amintită în documentul din 1651, citat mai sus nota 15, schimbată cu pivnița obținută de Pascali de la Ianache, fiul lui Iane bărbierul ; acesta din urmă apare în documentele POTRA, nr. 618 din 1686, supra nota 22, nr. 641 din 1691 și 654 din 1693, unde se spune : „care loc iaste alăturat cu locul Brînzei pre lîngă Ulița cea Mare“ ; cele două pivnițe schimbate erau așadar limitrofe) și 693 (din 1697 : Radul fiul lui Radu Șufariul vinde pivnița din „Ulița cea Mare, den susa pimniții lui Gherghe logofătul, care o au cumpărat iar dumnealui, și vîzînd-o ca să strică și să surpă și noi încă neputînd-o căuta...“).

²⁷ POTRA, nr. 660 („den ulița cea mare pînă-în Ulița Buzeștilor... care pimniță iaste între Gherghe logofăt și între Paan postelnicul“).

²⁸ *Condica de venituri și cheltuieli de la leat 7202—7212 (1694—1704)*, ed. C. D. ARICESCU, București, 1873, p. 268 : „pimnița dinaintea curții domnești, ce s-au cumpărat de la feciorii lui Hristodor, care s-au aștupat, fiind înaintea porții“, la 20 decembrie 1696.

Atita vreme cît domnește Brîncoveanu, pînă în 1714, ultima și cea mai strălucită epocă de înflorire a curții din Tîrgoviște, întîmpinăm în continuare în documente procese și certuri pentru vechile subterane²⁹. Sfirșitul tragic al domnitorului și părăsirea Tîrgoviștei de către fanarioți a anulat însă orice însemnătate economică a vechilor depozite comerciale, iar în 1787 biserica domnească avea să-și vîndă ultimele pivnițe³⁰.

Că totuși, vechile hrube continuau a fi folosite, de data aceasta ca o carieră de piatră sui generis, ne-o arată un protest înregistrat în 1832³¹, la 30 de ani după cutremurul care a năruit complet palatul, protest ce denunță săpăturile ilegale executate sub clopotnița porții mari, așadar pe locul pivniței astupate la 1696 din porunca lui Brîncoveanu.

În 1844, J. A. Vaillant, care însoțește la Tîrgoviște pe Bibescu Vodă, nu mai găsește de aceea decît „suterane pe jumătate, bolți dărîmate, coridoare astupate, prin năruirea zidurilor“³², iar în 1866 G. Missail deplînge și el prăbușirea vechiului palat domnesc („Din toată mulțimea aceea de odăi, de case, de încăperi, de abia stau astăzi în picioare două odăite despre poarta bisericii“), remarcînd însă subterana astupată în 1696 de Brîncoveanu, cu care prilej înregistrează și o tradiție locală : „Era acolo o subterană a cărei intrare fusese lîngă peretele Chindiei și care răspundea pe sub pămînt tocmai afară din oraș, putînd servi spre scăpare în caz de nevoie. Astăzi, gura și ieșirea sînt astupate, fără ca nimeni să se hazardeze a intra înlăuntru.“³³

Încetul cu încetul, subteranele misterioase au intrat în tradiția folclorică locală, așa cum arată un fiu al urbei în cîteva însemnări din 1920. După amintirile sale, pe la 1902, cînd a explorat pivnițele, încă în bună stare, ar fi auzit, copil fiind, „că de sub palatul cel mare să fi pornit acea galerie subterană, așa cum s-a transmis din bătrîni, care trecînd pe sub Valea Brașovului, să fi corespuns cu bolta“, pe care o astupase tatăl său, preot la biserica domnească. Judecînd după descrierea sa³⁴, („centrul boltei acoperite care înainte de a fi astupată mi-aduc aminte că i se vedeau pereții, acoperiți cu o zugrăveală neagră sau albastră“, situată la 74 metri est și 14 metri sud de zidul de incintă), era vorba de fapt de urmele foisorului construit de Brîncoveanu la 60 m est de ziduri și zugrăvit în interior cu ultramarin, descris acum 12 ani de către R. Theodorescu și Cr. Moisescu.³⁵

„Că ar fi existat un drum sau o galerie subterană — continuă același memorialist — unde s-ar fi ascuns comori și bogății neștiute, bănu-

²⁹ POTRA, nr. 737 (anul 1706), 738 (anul 1707), 744 (anul 1710), 768 (anul 1713) : „arzînd și casele... au rămas numai locul cu pimnițele“), 770 (anul 1714 : „den Ulița cea Mare pîn-în Ulița Buzeștilor... între Gheorghe logofăt și între Pană postelnicul“).

³⁰ POTRA, nr. 986 („o vîrană de pivniță la Tîrgoviște“ lîngă casa serdarului Papazoglu“, „care mănăstirii nu ar fi dă nici o trebuință, nici dă vreun folos, fiind un lucru năpăstuit dă mulți ani.“).

³¹ Arhivele Statului jud. Dîmbovița, fond Primăria orașului Tîrgoviște, dosar 4.1832, f. 7.

³² *La Roumanie*, III, Paris, 1844, p. 318.

³³ *Epoca lui Vasile Lupul și Matei Basarab*, București, 1866, p. 451—452.

³⁴ Arhivele Statului București, ms. 564, f. 11—12.

³⁵ *Urmele unui monument brîncovenesc în curtea domnească din Tîrgoviște*, „Studii și cercetări de istorie a artei“, seria Arta Plastică, 11 (1964), 123—126. i

iesc că a existat. Căci, prea se vorbește cu multă insistență de acest drum și chiar cu amănunte uluitoare. Astfel, se spune că cei care ar fi pătruns pe vremuri în această galerie sau hrubă, nu au mai putut rezista mult timp pe dedesubt, din cauza lipsei de aer ; că ar fi văzut la gura acestei galerii porți mari ferecate în fier și strașnic de solide, încuiate cu un lacăt mare cât un lighean ; că din spatele acestor porți se auzea un zgomot și o huruială neobișnuită ; că flacăra și lumina felinarelor cu care au pătruns cercetătorii în hrubă nu a rezistat, stingându-se repede și producînd cercetătorilor un frig de neconceput și o teamă strașnică.“

Firește, imaginația populară înflorește lucrurile, amintirile țirgovișteanului nostru trezindu-ne în gînd ielele pe care le vedea la curtea domnească Grigore Alexandrescu. De altfel și astăzi, așa cum arăta recent un alt țirgoviștean, mai dăinuiește printre localnici legenda „trăsurii cu pietre scumpe din beciuri“.³⁶

Oricum, persistența vechilor tradiții în folclorul actual ne îndreptățește a crede că restaurarea și punerea în valoare muzeistică a străvechilor subterane ale curții și țirgului, ar fi o inițiativă ce s-ar bucura de aprecierea unanimă.

---

³⁶ C. MANOLESCU-M. OPROIU, *Istoria post-voivodală a curții domnești din Țirgoviște*. „*Studia Valachica*“, 2 (1970), 187—204, p. 188 nota 8.